

petere, neque hereditatem ex fideicommisso⁸ suscipere aliter possunt, nisi auctoritate, quamvis illis lucrosa⁹ sit, nec ullum damnum habeat. — § 2. Tutor autem statim in ipso negotio¹⁰ prasens debet auctor fieri, si hoc pupillo prodesse existimaverit. Post tempus vero aut per epistolam interposita auctoritas nihil agit. — § 3. Si inter tutorem pupillumque judicium agendum sit, quia ipse tutor in¹¹ re sua auctor esse non potest, non praetorius tutor ut olim constituitur¹², sed curator¹³ in locum ejus datur: quo interveniente judicium peragitur, et eo peracto curator esse desinit.

TIT. XXII.

QUIBUS¹ MODIS TUTELA FINITUR

Pupilli papillaque, cum puberes esse coperient, tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non solum ex annis, sed etiam² ex habitu corporis in masculis astimari voleant³. Nostra autem majestas dignum esse castitate nostrorum temporum bene putavit, quod in feminis et antiquis impudicum est visum esse, id est, inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere. Et ideo⁴ sancta constitutione promulgata, pubertatem in masculis post quartum decimum annum completum illico initium accipere disposuimus, antiquatis nominam in femininis personis bene positam suo ordine relinquentes, ut post duodecimum annum completum viri potentes esse credantur.

§ 1. Item finitur tutela, si⁵ adrogati sint adhuc impuberes, vel⁶ deportati: item si in servitutem pupillas redigatur ut ingratas a patrino, vel ab hostibus fuerit capti. — § 2. Sed et si usque ad certam conditionem⁷ datus sit testamento, aque evenit ut designat esse tutor existente conditione. — § 3. Simili modo finitur tutela morte⁸ vel pupillorum vel tutorum. — § 4. Sed et capit⁹ deminutio tutoris, per quam libertas vel civitas ejus amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capit⁹ deminutio tutoris, veluti si se in adoptionem dederit, legitima tantum¹⁰ tutula perit, cetera non pereant. Sed pupilli et papilla capit⁹ deminutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit. — § 5. Praterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores¹¹, finito eo deponunt tutelam. — § 6. Desinunt autem tutores esse, qui vel removentur a tutela ob id quod¹² suspecti visi sunt, vel ex iusta causa sese excusant, et onus administranda tutela deponunt, secundum ea que inferius proponemus.

TIT. XXIII.

DE¹ CURATIONIBUS.

Masculi puberes et feminas viri potentes usque ad vicesimum quintum annum² complemunt curatores accipiunt; qui³, licet puberes sint, adhuc tamen ejus aetas sunt, ut sua negotia tueri non possint⁴.

§ 1. Dantur autem curatores ab⁵ hisdem magistris, a quibus et tutores. Sed curator testamento non⁶ datur, sed datum confirmatur⁷ decreto praetoris vel praesidis. — § 2. Item invit⁸ adolescentes curatores non accipiunt, praeferquam in item; curator enim et ad certam causam dari potest. — § 3. Furiosi quoque et prodigi, licet⁹ maiores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnitorum ex lege duodecim tabularum. Sed solent Roma prefectus urbi vel pretor, et in provinciis praesides ex inquisitione eis curatores dare. — § 4. Sed et mente capti, et surdis, et mutis, et qui perpetuo morbo laborant, quia¹⁰ rebus suis superesse non possunt, curatores dari sunt. — § 5. Interdum autem et pupilli curatores accipiunt: ut puta si legitimus tutor¹¹ non sit idoneus, quoniam habent¹² tutorem tutor dari non potest. Item si testamento datus tutor, vel a praetore vel praeside, idoneus non sit ad administrationem, nec tamen fraudulentae negotia administraret, solet ei

⁸ L. 9. 2 4. D. h. t. — 9. Propter L. 189, D. de reg. iur.; et L. 9. D. de acquir. vel omit. hered. — 10. L. 9. 2 pen. D. h. t. — 11. Vide L. 1, in pr. D. h. t. — 12. Inst. Gaii, 1, 184. et 13. L. 1, C. de item dendo tut.

Tr. XXI. — 4. Lib. 5. C. 60. — 2. L. 5. D. de minor. L. 3. C. si minor se majorum dixerit. — 3. Inst. Gaii, I, 196. — 4. L. 5. C. quando tut. vel curat. esse desi. — 5. L. 5. circa finem C. de auctor, praefer. — 6. L. 14. D. de tut. — 7. L. 14. 2 5 et 5, in fin. D. de tutel. — 8. L. 4. in pr. D. de tut. et rat. distrah. — 9. L. 4. D. de legit. tut. — 10. L. 7. in pr. D. de capite minut. — 10. Abrogatum N. 118, c. 4. — 11. L. 14. 2 3. D. de tutel. — 3 5, supra.

Tr. XXII. — 4. Lib. 17. D. 10; Lib. 5. C. 70. — 2. L. 5. 2 5. D. de minor. — 3. N. Leonis 28. — 4. Inst. Gaii, I, 197. — 5. L. 5. D. de tut. et curat. dat. — 6. L. 1, in fin. L. 2. 2 1, D. de confirm. tut. — 7. L. 1, 2 1. D. de confirm. tut. — 8. L. 6. C. de negot. gestis L. 7. C. de test. tut. — 8. L. 15. in fin. D. de tut. et curat. dat. — 9. L. 2, 2 pen. et ult. L. 43. 2 3, D. de proc. Vide tamen L. 7. 2 2. D. de minor. — 10. L. 6. C. qui petant tut. — 9. L. 16. pr. D. de curat. furios. — 10. L. 2. D. cod. — 11. L. 18; pr. D. de tutel. — 12. L. 27. D. de

curator adjungi. Item in locum tutorum qui non in perpetuum, sed¹³ ad tempus a tutela excusantur, solent curatores dari. — § 6. Quod si tutor adversa valetudine vel alia necessitate impeditur quominus negotia pupilli administrare possit, et pupillus vel absit vel infans sit, quem velit actorem¹⁴ pericolo ipsius tutoris praeator, vel qui provincias praeerit, decretu constituut.

TIT. XXIV.

DE¹ SATISDATIONE TUTORUM VEL CURATORUM.

Ne tam pupillorum pupillarumve et eorum qui quae in curatione sunt, negotia a curatoribus tutoribus consumantur vel deminuantur, curat prator ut et tutores et curatores eo nomine² satiscent. Sed hoc non est perpetuum; nam tutores testamento dati⁵ satisdare non coguntur, quia fides eorum et diligentia ab ipso testatore probata est⁴. Item ex inquisitione tutores vel curatores dati satisdatione non onerantur⁵, quia idonei electi sunt⁶.

§ 1. Sed si ex testamento vel inquisitione duo plures dati fuerint, potest⁷ unus offerre satis de indemnitate pupilli vel adolescentis, et contutor vel concavatorum praeferri, ut solus administraret; vel⁸ ut contutor satis offerens preponatur ei, et ipse solus administraret. Itaque per se non potest petere satis a contatore vel concavatorum suo; sed offere debet, ut electionem det contutori vel concavatori suo, utrum velit satis accipere an satisdare. Quod si nemo eorum satis offerat; si quidem adscriptum fuerit a testatore quis⁹ gerat¹⁰, illi gerere debet. Quod si non fuerit adscriptum, quem¹¹ major pars elegerit, ipse gerere debet, ut editio praeatoris caverit. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum vel eos qui gerere debent, prator partes suas interponere debet. Idem et in pluribus ex inquisitione dati probandum est, id est, ut major pars eligere possit, per quem administratio fieret.

§ 2. Scindum autem est, non solum tutores vel curatores pupillis vel ceterisque personis ex administratione rerum teneri; sed etiam¹² in eo qui satisdationem accipiunt, subsidiariam¹³ actionem esse, que ultimum eis praesidium possit adferre. Subsidiaria autem actio in eos debet, qui aut omnino a tutoribus vel curatoribus satisdari non curavissent¹⁴, aut non idonee passi sunt caveri. Quia quidem tam ex prudenter responsis quam ex constitutionibus imperialibus etiam¹⁵ in heredes eorum extenditur. — § 3. Quibus constitutionibus et illud exprimitur, ut nisi caveant tutores vel curatores¹⁶, pignoribus capti coereantur.

§ 4. Neque autem¹⁷ prefectus urbi, neque prator, neque praeses provinciae, neque quis alius cui tutores dari juri est, hac actione tenebitur; sed hi tantummodo qui satisdationem exigere solent.

TIT. XXV.

DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM¹ VEL CURATORUM.

Excusantur autem tutores vel curatores varis ex causis: plerunque autem² propter liberos, sive in potestate sint, sive emancipiati. Si enim tres liberos superstites Romae quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in provinciis quinque, a tutela vel cura potest excusari, exemplo ceterorum numerum: nam et tutelam vel curam placuit publicum³ minus esse. Sed adoptivi liberi non prosunt: in adoptionem autem dati, naturali patri prosunt. Item nepotes ex filio prosunt, ut in locum patris succedant; ex filia, non prosunt. Filii autem superstites tantum ad tutela vel curam numeris excusationem prosunt; defuncti, non prosunt. Sed si⁴ in bello amissi sunt, quæsumus est an prosint? Et constat eos⁵ solos prodesse, qui in acie amittuntur; hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

testam. tut.: L. 10, D. de tut. dati; L. 9, C. qui petant tut.; L. 9, C. qui dare tut.; L. 4, C. in quibus casib. tut. — 13. 2 2, infr. de excusat.; L. 10, 2 6, D. cod. — 14. L. 24, pr. D. de admin. et peric. tut.

Tr. XXIV. — 4. Lib. 5. C. 42. — 2. L. 1, D. qui satisdare; L. 7, D. rem pupilli. — 3. L. 17, D. de testam. tut. — 4. Inst. Gaii, I, 199, 200. — 5. L. 8, D. de curat. furios. — 6. Inst. Gaii, I, 200. — 7. L. 17, pr. D. de testam. tut. — 8. L. 5, 2 20, D. de verb. oblig. — 9. L. 16, 2 1, D. de solut. — 10. L. 5, 2 1, D. de testam. tut. — 11. L. 16, C. L. 21, pr. D. h. t. — 12. Lib. 5, C. 69, et L. 2, 2 ult. — 13. L. 2, 2 5, 6, D. h. t. adde etiam L. 5r, 2 4, D. cod. — 13. L. 2, 2 6-8, D. de curat. furios. — 14. L. 7, 2 4, 40, 2 1, D. h. t. — 15. Lib. 5, C. 67. — 16. L. 6, in fin. D. h. t. — 17. Lib. 5, 2 1, D. de solut. — 18. L. 5, 2 1, D. de testam. tut. — 19. L. 6, 2 17, D. h. t. — 20. Add. L. 6, 2 1, D. cod. — 21. L. 6, 2 1, D. de curat. furios. — 22. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 23. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 24. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 25. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 26. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 27. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 28. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 29. L. 1, 2 1, D. de curat. furios. — 30. L. 1, 2 1, 2 2, 1, D. de curat. furios. — 31. L. 1, 2 1, 2 2, 1, D. de curat. furios. — 32. L. 1, 2 1, 2 2, 1, D. de curat. furios. — 33. L. 1, 2 1, 2 2, 1, D. de curat. furios. — 34. d. L. 1, C. 2 2, 1, 2 2, 1, D. de curat. furios.

Tr. XXV. — 1. Lib. 27, D. 1; Lib. 5, C. 62 ad 70. — 2. L. 1, C. qui numero illebor. add. L. 7, 2 3, 5, D. de bonis dannat. — 3. L. 9, D. de his qui vel alieni juri. Vide tamen L. 6, 2 15; L. 12, 2 15; L. 17, 2 3, D. h. t. — 4. L. 18, D. h. t. — 5. L. ult. in pr. D. de vacat mun-

§ 1. Item divus Marcus in semestribus rescripsit, eum⁶ qui res fisci administrat, a tutela vel cura, quamdui administrat, excusari posse. — § 2. Item qui⁷ recipublica causa absunt, a tutela vel cura excusantur. Sed et si fuerint tutores vel curatores, deinde recipublica causa absente ceperint, a tutela vel cura excusantur, quatenus recipublica causa absente et interea curator⁸ loco eorum datur. Qui si reversi fuerint, recipient onus tutela; nam nec anni⁹ habent vacationem, ut Papinianus libro quinto resonorum rescripsit; nam hoc spatium habent ad novas tutelas vocati. — § 3. Et qui¹⁰ potestem habent aliquam, se excusare possunt, ut divus Marcus rescripsit; sed coptam tutelam deserere non possunt.

§ 4. Item propter¹¹ item quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excusare nemo se potest, nisi forte de omnibus bonis vel hereditate controversia sit. — § 5. Item¹² tria onera tutela non adfecta¹³, vel cura præstant vacationem, quamdui administrantur: ut tamen plurim pupillorum tutela, vel cura corundem bonorum, veluti fratum, pro una computetur. — § 6. Sed¹⁴ et propter paupertatem excusationem tribui, tam divi fratres quam per divus Marcus rescripsit, si quis imparem se oneri injuncto possit docere. — § 7. Item propter¹⁵ aduersam valetudinem, propter quam nec suis quidem negotiis possunt; potest et soror. Sed et si qua alia mulier fuerit, cuius prætor perspiciat pietatem intellexerit non sexus verecundiam egreditur, sed pietate productam non continere injuriam pupillorum, admittat eam ad accusationem. — § 8. Impuberes¹⁶ non possunt tutores suos suspectos postulare; puberes autem curatores suos ex consilio necessitatis suspectos possunt arguere: et ita divi Severus et Antoninus rescripserunt. — § 9. Suspectus autem est, qui impudens ut cura tutelam gerit, licet solvendo¹⁷ sit, ut Julianus quoque rescripsit. Sed et antequam¹⁸ incipiat tutelam gerere tutela, posse eum quasi suspectum removi id Julianus rescripsit; et secundum eum constitutum est.

§ 10. Non esse admittendam excusationem ejus qui hoc solo utitur, quod ignotus patri pupillorum sit, dicit fratre rescripserunt.

§ 11. Inimicitus quis quis cum patre pupillorum vel adulorum exercuit, si capitales¹⁹ fuerint nec reconciliatio intervenit, a tutela vel cura solent excusare. — § 12. Item qui status controversiam²⁰ a pupillorum patre passus est, excusatur a tutela. — § 13. Item major²¹ sepluiginta annis a tutela vel cura excusare se potest. Minorum autem viginti quinque annis olim quidem excusabantur. A nostra²² autem constitutione prohibent ad tutelam vel curam aspirare, adeo ut nec excusationis opus fiat. Quia constitutione caverit ut nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adulst: cum erat incivile, eos qui alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscuntur, et alii reguntur, aliorum tutelam vel curam subire. — § 14. Idem et²³ in milite observandum est, ut nec volens ad tutelam onus admittatur. — § 15. Item Roma²⁴ grammatici, rhetores et medici, et qui in patria sua id exercent et intra numerum sunt, a tutela vel cura habent vacationem. — § 16. Qui autem-vult se excusare, si plures habeat excusationes, et de quibusdam non probaverit, alii²⁵ ut infra tempora non prohibetur. Qui autem excusare se volunt, non²⁶ appellant; sed intra dies quinquaginta²⁷ continuos²⁸ ex quo cognoverunt, excusare se debent, cujuscumque generis sunt, id est, qualitercumque dati fuerint tutores, si²⁹ intra centesimum lapipem sunt ab eo loco ubi tutores dati sunt. Si vero ultra centesimum habitant, dinumeratione facta viginti milium diuinorum et amplius triginta diuinum: quod tamen, ut Scavola dicebat, sic debet computari ne minus sint quam quinquaginta dies. — § 17. Datus autem tutor ad³⁰ universum patrimonium datum esse creditur.

§ 18. Qui tutelam alicujus gessit³¹, invitus curator ejusdem fieri non compellitur: in tantum ut, licet paterfamilias qui testamento tutorem dedit, adjecterit se eumdem curatore dare, tamen invitus eum curam satisdicare non cogendum divi Severus et Antoninus rescripserunt. — § 19. Idem rescripserunt, maritum³² uxori sua curatorem datum excusare se posse, licet³³ se immisceat. — § 20. Si quis autem falsis³⁴ allegationibus excusationem tutela meruit, non est liberatus onere tutelæ.

§ 21. Libertus³⁵ quoque, si fraudulentem tutelam filiorum vel nepotum patroni gessisse probetur, ad prefectum urbi remittendus

— § 22. Novissime scindum est, eos qui fraudulentem tutelam vel curam administrant, etiam si satis offerant, removendos a tutela; quia²⁴ satisdatio tutoris propositum malevolum non mutat, sed diutius grassandis in re familiari facultatem præstat. Suspectus²⁶ enim eum putamus, qui moribus talis est ut suspectus sit. Enim vero tutor vel curator, quamvis pauper est, fidelis tamen et diligens, removendus non est quasi suspectus.

Scindum est suspecti crimē ex² lege duodecim tabularum descendere.

§ 1. Datum³ est autem jus removendi tutores suspectos Romæ prætori; et in provinciis, praesidis earum, et legato⁴ proconsuli — § 2. Ostendimus⁵ qui possint de suspecto cognoscere; nunc videamus qui suspecti fieri possint. Et quidem omnes tutores possunt, sive testamentarii sint⁶ sive non, sed alterius generis tutores. Quare et si legimus sit tutor, accusari poterit. Quid si patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus⁷ famam patrōi parendum licet ut suspectus remotus fuerit. — § 3. Consequens⁸ est ut videamus qui possunt suspectos postulare. Et scindum est quasi⁹ publicam esse hanc actionem, hoc est, omnibus

us, quæ vel in nostro patrimonio vel extra⁵ patrimonium nostrum habentur⁴. Quædam⁵ enim naturali jure communia sunt omnium, quædam publica, quædam universitatis, quædam nullius, plerique singulorum, ut ex variis causis cuique admirantur.

que ex variis causis cuique adquiruntur, sicut ex subjectis apparebit.
§ 1. Et quidem naturali jure communia sunt omnium haec: aer, aqua
proflorens, et mare⁶ et per hoc littora maris⁷. Nemo igitur⁸ ad litus
maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedifi-
ciis abstineat; quia non sunt juris gentium, sicut et mare. — § 2. Flu-
mina autem omnia et portus publica⁹ sunt. Ideoque jus piscandi¹⁰
omnibus commune est in portu fluminibusque. — § 3. Est autem litus¹¹
maris, quatenus hybernum fluctus maximus excurrit. — § 4. Riparum
quoque usus¹² publicus est juris gentium, sicut ipsius fluminis. Itaque
navem¹³ ad eas applicare, funes arboribus ibi natis religare, onus ali-
quod in his reponere cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen
navigare. Sed proprietas earum illorum est¹⁴ quorum praediti harent:
qua de causa arbores quoque in iisdem natae corundem sunt.

§ 5. Litorum quoque usus publicus juris¹⁵ gentium est, sicut ipsius
naris; et ob id quibuslibet liberum est casam¹⁶ ibi ponere, in quam
e recipiant, sicut retia siccare et ex mari reducere. Proprietas autem
orum potest intelligi nullius¹⁷ esse, sed ejusdem juris esse cuius et
nare, et quæ subjetat mari terra vel arena. — § 6. Universitatis sunt,
non singulorum, veluti quæ in civitatibus sunt, theatra, stadia et simili-
a, si qua alia sunt¹⁸ communia civitatum. — § 7. Nullius autem sunt
res sacrae et religiosæ et sanctæ: quod enim divini juris est, id¹⁹ nul-
lius in bonis est²⁰. — § 8. Sacrae sunt res, quæ rite et per pontifices
Deo consecratae sunt: veluti ædes sacrae, et donaria quæ rite ad mi-
nistrium Dei dedicata sunt²¹. Quæ etiam per nostram²² constitutio-
nem alienari et obligari prohibuiimus, excepta²³ causa redemptionis
captivorum. Si quis vero auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit,
sacrum non est, sed profanum. Locus autem in quo ædes sacrae sunt
edificatae, etiam diruto²⁴ adficio sacer adhuc²⁵ manet, ut et Papinia-
nus rescripsit. — § 9. Religiosum²⁶ locum unusquisque sua voluntate
agit, dum mortuum²⁷ infert in locum suum²⁸: in communem autem
locum purum invito²⁹ socio inferre non licet. In commune vero sepu-
lrum etiam invitisi ceteris³⁰ licet inferre. Item si alienus ususfructus
est, proprietarium placet, nisi consentiente³¹ usufructuario, locum reli-
giosum non facere. In alienum locum concedente domino licet inferre; et
licet postea ratum³² habuerit quam illatus est mortuus, tamen religiosus
sit locus. — § 10. Sancta quoque res, veluti muri et³³ portæ, quodam-
modo divini juris sunt, et ideo nullius in bonis sunt³⁴. Ideo autem muros
ancos dicimus, quia pœna capitüs constituta sit in eos³⁵ qui aliquid in
muros deliquerint. Ideo et legum eas partes, quibus pœnas constituimus
dversus eos³⁶ qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.

§ 11. Singulorum autem hominum multis modis res fiunt: quarundam
nim rerum dominium nanciscimur jure naturali quod, sicut diximus,
pellatur jus gentium; quarundam jure civili. Commodius est itaque a
etustiore iure incipere: palam est autem vetustius esse jus naturale,
quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit⁵⁷. Civilia enim jura
una esse coepерunt, cum et civitates condī et magistratus creari et leges
scribi coepерunt. — § 12. Ferae igitur bestiae et volucres et pisces, id est,
mnia animalia quae mari, celo et terra nascuntur, simul atque ab ali-
uo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt⁵⁸: quod
nim⁵⁹ ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec
interest⁶⁰, feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat,
in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aut aucu-
pandi gratia, potest⁶¹ a domino, si is providerit, prohiberi ne ingre-
ditur. Quidquid autem eorum ceperis, eo usque tuum esse intelligitur,
nonec⁶² tua custodia coercetur. Cum vero evaserit custodiā tuā, et in
naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit, et rursus occu-
pantis sit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel

tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus agere.⁴³ Illud quæsum est an, si fera bestia ita vulneratae possit, statim tua esse intelligatur. Quibusdam placuit statim

am, et eo usque tuam videri donec eam perseparis. Quod si de-
sequi, desinere tuam esse, et rursus fieri occupantis. Alii non
utaverunt tuam esse, quam si eam ceperis. Sed posteriorem sen-
tient nos confirmamus, quia multa accidere possunt ut eam non
§ 14. Apium quoque natura fera est. Itaque qua in arbore tua
erint, antequam a te alveo⁴⁵ includantur, non magis tuæ intelligi-
esse, quam volucres qua in arbore tua nidum fecerint : ideoque
eas incluserit, is earum dominus erit. Favos quoque si quos
nt, quilibet eximere potest. Plane integra re, si⁴⁶ provideris
entem fundum tuum, poteris eum jure prohibere ne ingrediatur.
n quoque quod ex alveo tuo evolaverit, eo usque intelligitur esse
, donec in conspectu tuo est ; nec difficilis ejus est persecutio :
occupantis fit. § 15. Pororum⁴⁷ et colubrum⁴⁸ f.

occupantibus fit. — § 15. Pavonum⁴⁸ et columbarum fera natura
ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et revolare
nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam.
Quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas ire et redire
; quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In iis
animalibus quae ex consuetudine abire et redire⁴⁹ solent, talis re-
probata est, ut eo usque tua esse intelligantur, donec animum
andi habeant; nam si revertendi animum habere desierint, etiam
e-desinunt, et fiunt occupantium. Revertendi autem animum vi-
desinere habere tunc, cum revertendi consuetudinem deserue-
— § 16. Gallinarum autem et anserum non est fera natura: idque
possumus intelligere, quod alias sunt gallinae quas feras vocamus,
ii anseres quos feros appellamus. Ideoque si anseres tui aut gal-
æ aliquo casu turbati turbatæ evolaverint, licet conspectum
fugerint, quicunque tamen loco sint, tui tuæ esse intelliguntur;
lucrandi animo ea animalia retinet, furtum⁵¹ committere intel-
— § 17. Item ea⁵² qua ex hostibus capimus jure gentium sta-
tra fiunt: adeo quidem ut et liberi homines in servitutem nostram
aut. Qui tamen, si evaserint nostram potestatem et ad suos re-
serint, pristinum statum recipiunt⁵³. — § 18. Item lapilli et
et cetera quæ in littore inveniuntur⁵⁴, jure naturali statim in-
s fiunt. — § 19. Item ea que ex animalibus domino tuo subjectis
nt, eodem jure tibi adquiruntur. — § 20. Præterea quod per⁵⁵
em agro tuo flumen adjecit, jure gentium tibi adquiritur. Est
alluvio incrementum latens. Per alluvionem autem id videtur ad-
ad ita paulatim adjicxit, ut intelligere non possis quantum
momento temporis adjicxit⁵⁶. — § 21. Quod si vis fluminis
aliquam ex tuo prædio detraheris, et vicinius nondicitur, et

aliquam ex tuo prædio detraxerit, et vicini prædio attulerit, pae-
cam tuam permane. Plane, si longiore tempore fundo vicini tui
arboresque quas secum traxerit, in eum fundum radices egerint,
tempore videntur vicini fundo adquisita^e esse^s. — § 22. Insula
mari nata est, quod raro⁶⁹ accidit, occupantis sit; nullius enim
ditur. In flumine⁶⁹ nata, quod frequenter accidit, si quidem
partem fluminis tenet, communis⁶¹ est eorum qui ab utraque
minis prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cuius-
di, qua latitudo prope ripam sit. Quod si alteri parti proximior
est tantum qui ab ea parte prope ripam prædia possident⁶².
aliqua parte divisum sit flumen, deinde infra unitum, agrum
in formam insule redegerit, ejusdem permanet is ager cuius et
— § 23. Quod si naturali alveo in universum relicto, alia parte
eperit, prior quidem alveus eorum⁶³ est qui prope ripam ejus
possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque agri, quæ lati-
tupe ripam sit. Novus autem alveus ejus juris esse incipit, cuius
in flumen, id est⁶⁴ publicus. Quod si post aliquod tempus ad
alium reponatur, sicut⁶⁵:

5. § 17. D. de re militari; L. fin. D. de divis. rer. — 36. L. 4. 1. D. de paen.; L. 9. divis. rer. — 37. Gai Inst. II. 65. — 38. Gai Inst. II. 66. — 39. L. 5. in pr. D. rer. domin. — 40. d. L. 5. § 1. — 41. L. 16. D. de servit. præd. rustic. — 42. L. 5. e adquir. rer. domin. — 43. L. 5. in pr.; L. 44. D. eod. — 44. Gai Inst. II. 67. 26. in pr. D. de fortis; L. 5. § 2. D. de adquir. rer. domin. — 46. L. 1. § 2. fut. — 47. L. 5. § 4. D. de adquir. rer. domin. junct. L. 5. § 16. de adquir. vel excess. — 48. L. 5. § 5. D. de adquir. rer. domin. — 49. L. 3. § 1. de fortis. — 50. Gai Inst. II. 68. — 51. L. 5. § 6. D. de adquir. rer. domin. *Vide* in fin. L. 1. L. 11. in pr. D. de dolo male. — 52. L. 5. § fin. D. de adquir. rer. 20. § 1. D. de captiv. et postlim. — 53. L. 5. D. de iure fisci; L. 15. D. ad L. Jul. Gai Inst. II. 69. — 54. L. 4. § 1. D. de adquir. vel amitt. posses. — 55. L. 1. inst. — 56. Gai Inst. II. 70. — 57. Add. L. 9. § 1 et 2. D. de damno infect. — 58. L. 1. — 59. L. 64. D. de reg. jur. — 60. L. 50. § 2. 2. L. 65. § 2. 2. D. de adquir. — 61. L. 7. § 3. D. eod. *Vide* tamen L. pen. in fin. D. eod.; L. 1. § 6. D. de 62. Gai Inst. II. 71. — 63. L. 1. § 2. 7. D. eod. — 64. L. 7. § 2. 5. D. de adquir. rer. 24. in pr. D. quibus mod. ususfr. amitt. — L. 30. § 2. 2. D. de adquir. rer. domin. 7. 5; L. 50. § 2. 5 in fin. D. eod.

esse incipit qui prope ripam ejus prædia possident. — § 24. Alia causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit; neque enim⁶⁶ inundum speciem commutat; et ob id, si recesserit aqua, palam est fundum ejus manere, cuius et fuit. — § 25. Cum ex aliena materia cies aliqua facta sit ab aliquo, quæri solet quis eorum naturali ratione dominus sit, utrum is qui fecerit, an ille potius qui materie domini fuerit: ut ecce, si quis ex alienis uvis aut olivis aut spicis vinum oleum aut frumentum fecerit, aut ex alieno auro vel argento vel ærato aliquid fecerit, vel ex alieno vino et melle mulsum misceruit, vel medicamentis alienis emplastrum aut collyrium composuerit, vel aliena lana vestimentum fecerit, vel ex alienis tabulis⁶⁷ navem vel marium vel subsellium fabricaverit. Et post multas Sabinianorum et culcianorum ambiguitates placuit media sententia existimantur, species ad materiam reduci possit, cum videri dominum esset, qui teræ dominus fuerit; si non possit reduci, eum potius intelligi domi-

teria dominis fuerit , si non possit reduci , eum potius intelligi dominum qui fecerit ⁶⁸ : ut ecce , vas conflatum potest ad rudem massam vel argenti vel auri reduci ; vinum autem vel oleum aut frumentum uvas et olivas et spicas reverti non potest , ac ne mulsum quidem vinum et mel resolvi potest ⁶⁹ . Quod si parvum ex sua materia , p. ex aliena , speciem aliquam fecerit quis , veluti ex suo vino et aliis melle mulsum miscuerit , aut ex suis et alienis medicamentis emplastet aut collyrium , aut ex sua lana et aliena vestimentum fecerit , dubitanus non est hoc casu eum esse dominum ⁷⁰ qui fecerit , cum non solum ratione suam dedit , sed et partem ejusdem materiae præstavit . — § 26 tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexuit , licet pretiosa est purpura , accessionis ⁷¹ vice cedit vestimento ; et qui dominus purpurae , adversus eum qui subripuit , habet furti actionem et contentionem , sive ipse sit qui vestimentum fecit , sive alius . Nam extinciones , licet vindicari non possunt , condici ⁷² tamen a furibus et quibuslibet aliis possessoribus possint ⁷³ . — § 27. Si duorum materia ex ⁷⁴ votate dominorum confuse sint , totum id corpus quod ex confusione utriusque commune est , veluti si qui vina sua confuderint , aut materiali vel auri conflaverint . Sed et si diversæ materiae sint , et opera propria species facta sit , forte ex vino et melle mulsum , aut ex aurum et argento electrum , idem juris est ; nam et eo casu communem esse similiem non dubitatur . Quod si fortuita et non voluntate dominorum confusa fuerint , vel diversæ materiae , vel quæ ejusdem generis sunt , in juris esse placuit . — § 28. Quod si frumentum Titii frumento tuo mixtum fuerit , si quidem ex voluntate vestra , commune erit ; quia singula corpora id est , singula grana qua cujusque propria fuerunt , ex consensu vero communicata sunt . Quod si casu id mixtum fuerit , vel Titius id miserrit sine tua voluntate , non videtur ⁷⁵ commune esse , quia singula corpora in uno loco mixtae non esse possunt .

in sua substantia durant : nec magis istis casibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur esse communis, si pecora⁷⁷ Titii tuis per ribus mixta fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum retineatur, in rem⁷⁸ quidem actio pro modo frumenti cujusque competet arbitrio autem judicis⁷⁹ continetur, ut ipse aestimet quale cujusque frumentum fuerit. — § 29. Cum in suo solo aliquis ex aliena materia aificaverit, ipse intelligitur dominus aedificii, quia omne⁸⁰ quod inaequatur, solo credit. Nec tamen ideo is qui materiae dominus fuerat, des dominus ejus esse ; sed tantisper neque vindicare eam potest⁸¹, ne ad exhibendum de ea re agere propter legem⁸² duodecim tabularum, caveretur ne quis tignum alienum aedibus suis junctum eximere cogat, sed duplum pro eo praestet per actionem que vocatur de tigno injunctio. Appellatio⁸³ autem tigni omnis materia significatur, ex qua aedificiuntur. Quod ideo provisum est, ne aedificia rescindi necesse sit. Secundum aliqua ex causa dirutum⁸⁴ sit aedificium, poterit materiae dominus non fuerit duplum jam persecutus, tunc eam vindicare et ad exhibendum de ea re agere. — § 30. Ex diverso, si quis in alieno solo sua materia aedificaverit, illius sit domus cuius et solum est. Sed hoc cum materiae dominus proprietatem ejus amittit⁸⁵, quia voluntate ejus intelligitur alienata, utique si non ignorabat se in alieno solo aedificare; ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non⁸⁶ potest. Certe illud constat, si in possessione constituto aedificatore, soli domini

66. L. 23. I. 24. D. quibus mod. ususfr. amitt. — 67. L. 61. D. de rei vindic. — 68. L. 27. D. de adquir. rer. domi.: L. 49. 2 1. D. de rei vindic; L. 12. 2 5. D. ad exhibend. Inst. Gaii, II. 79. — 70. L. 5. 2 1. D. de rei vindic; L. 12. 2 1. D. de adquir. rer. domi.: L. 49. 2 13. D. de auro et argento: L. 25. 2 5. D. de rei vindic. — 72. L. 15. 2 1. D. de verb. sign.: — 73. L. pen. D. de condit. tritice: L. 1. 2 5. D. de vi et vi armat. — 72 ult: L. 52. D. de reb. cred. — 74. Inst. Gaii, II. 79. — 75. L. 5. in pr. de rei vindic. — 76. Vide *tamen* L. 58. D. de solut. — 77. L. 30. 2 3. fin. D. de usurp. et usucap. — 78. L. 5. pr. D. de reb. vindic. — 79. 2 2. instr. de offic. judicis. — 80. L. 7. 2 10. 2 1. D. de acquir. domi.: L. 60. eod. — 81. L. 25. 2 pen. D. de rei vindic. — 82. L. 1. D. de tigno junctio: 83. L. 7. in pr. D. ad exhibend. Inst. L. 1. 2 3. D. de tigno junctio. — 84. L. 2. 2. C. de rei vindic. — 85. L. 7. 2 pen. D. de adquir. rer. domin. — 86. Vide *tamen* L. 2. C. de rei vindic. — 87. L. 14. D. de dolii mal et met. excent. — 88. Arg. L. 1. 2 1. D. de ad-
misi. — 89. 2 1. 2 1.

sane
datio
eum
spec-
tatione
minus
aut
e vas
el ex
el ex
l ar-
Pro-
si ea
ma-
num
petat domum suam esse, nec solvat pretium materie et mercedes fabri-
rum, posse eum per⁸⁷ exceptionem doli mali repellit⁸⁸, utique si bona fidem
possessor fuerit qui edificavit. Nam scienti alienum solum esse, potest
objici culpa, quod edificaverit temere in eo solo, quod intellegenter ali-
num esse⁸⁹. — § 31. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit
ipsius erit; et ex diverso si Titius suam plantam in Maevii solo posu-
rit, Maevii planta erit: si modo utroque casu radices egerit. Ante eni-
quam radices egerit, ejus permanet cuius et fuerat. Adeo autem ex
tempore quo radices agit planta, proprietas ejus commutatur, ut, si vici
arbor ita terram Titii presserit ut in ejus fundum radi es egerit, Ti-
tius arborem dicamus; rationem enim⁹⁰ non permettere ut alterius
arbor esse intelligatur, quam cuius in fundum radices egisset. Et id
prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices egerit⁹¹
communis fit⁹². — § 32. Qua ratione autem plantae que terra coale-
scunt sole rite in terram solum possunt esse?

cunt, solo cedunt, eadem ratione frumenta quoque qua sata sunt, sed cedere intelliguntur. Ceterum sicut is qui in alieno solo ædificaverit si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem domini mali secundum ea que diximus, ita ejusdem⁹³ exceptionis auxilio tute esse potest is qui alienum fundum sua impensa bona fide conseruit⁹⁴. — § 55. Litera quoque, licet aureæ sint, perinde chartis membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea que inædificantur aut inseruntur; ideoque si in chartis membranis tuis carmen vel historiam vel orationem Titius scriperit, hujus corporis non Titius sed tu dominus esse videris. Sed si a Titio petas⁹⁶ tuos libros tuasve⁹⁷ membranas, nec impensa scriptura solvere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem dolii mali, utique si earum chartarum membranarum possessione bona fide nactus es⁹⁸. — § 54. Si quis in aliena tabula pinxerit, quodam⁹⁹ putant tabulam picturam cedere; alii¹⁰⁰ videtur picturam, qualiscumque sit, tabula cedere. Sed nobis videtur melius esse tabulam picturam cedere; ridiculum est enim picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimam tabula cedere. Unde si a domino tabulae imaginis possidente, is qui pinxit eam petat, nec solvat pretium tabulae, poterit per exceptionem dolii mali submoveri. At si is qui pinxit possideat consequens est ut utilis actio domino tabulae adversus eum detur: quodcasu, si non solvat impensam picturam, poterit per exceptionem dolii mali repelliri, utique¹ si bona fide possessor fuerit ille qui picturam imposuit. Illud enim palam est quod, sive is qui pinxit, subripuit tabulam, sive aliquis, competit domino tabularum furti actio². — § 55. Si quis a non domino quem dominum esse crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione aliave qualibet justa aequa bona fide acceperit, natura ratione placuit fructus quos percepit, ejus esse pro cultura et cura³. Eideo si postea dominus supervenerit, et fundum vindicatur, si fidei causa

Iaco si postea dominus supervenerit, et fundum vindicet, de fructibus a eo consumptis agere non potest. Ei vero qui alienum fundum sciens possederit, non idem concessum est: itaque cum fundo etiam fructus licet consumpti sint, cogitur restituere. — § 56. Is ad quem ususfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam⁵ si ipsos percepit; et ideo, licet maturis fructibus nondum tamen percepti decesserit, ad heredem ejus non pertinent, sed domino proprietatis adquiruntur. Eadem fere et de colono dicuntur. — § 57. In pecudum fructu etiam factus est, sicut lac, pili et lana. Itaque agni, hœdi et vituli et equi⁷ et suculi statim naturali jure dominii fructuarium sunt Partus vero ancillæ in fructu⁸ non est; itaque ad dominum proprietatis pertinet. Absurdum enim videbatur⁹ hominem in fructu esse, cum omnibus fructus rerum natura gratia hominis comparaverit. — § 58. Sed si gregis usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex factu fructuarium submittere debet (ut Juliano visum est); et in vinearum demortuarum¹⁰ vel arborum locum alias¹¹ debet substituere. Recte enim collere, et quasi bonus paterfamilias uti debet. — § 59. Thesauros¹² quos quisque in loco suo¹³ invenerit, divus Hadrianus naturalem aequitatem secutus ei concessit qui invenerit; idemque statuit, si quis in sacro¹⁴ aut religioso loco fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, sed fortuito, invenerit, dimidium inventori, dimidium domino soli concessit; et convenienter, si quis in Cœsariorum loco¹⁵ invenerit, dimidium inventori dividatur.

D. de acquir. rer. domin.; L. ult. in pr. D. quod vi aut clam.; L. 6, in fin. D. arbor. furtum
caesar. — 92. Inst. Gaii, II, 74. — 93. L. 48. D. de rei vind. — 94. Inst. Gaii, II, 75, 76. —
95. L. 25. — 5. D. eod. — 96. L. 5, § 2, 14. D. ad exhibend. — 97. L. 52. D. de legat. 3.
98. Inst. Gaii, II, 77. — 99. L. 9, § 2, 2. D. de acquir. rer. domin. — 100. L. 25, § 2, 3. D. de rei
vind. — 1. L. 58. D. de hered. petit. — 2. Gaii Inst. II, 78. — 3. L. 48, in pr. D. de acquir.
rer. domin; L. 22, 2. de rei vind.; L. 45. D. de usur. — 4. L. 25, in pr. D. de usur. Vide
et L. 25, et L. 48, § 2, 1. D. de acquir. rer. domin, *quibus obstat*. L. 25, § 8 fin. D. de usur. — 5. L.
8, D. de annuis legislati; L. 61, § 8, in fin. D. de fortis. — 6. L. 28. D. de usur. — 7. L. 14,
§ 45. D. de fort. — 8. L. 27. in pr. D. de hered. petit. — L. 48, § 2, 6. D. de fort. — 9. L. 68
in pr. D. de usur. — 10. L. 59. in pr. D. de usur. — 11. L. 7, § 8 fin.; L. 18. D. de usur.
12. L. 51, § 2, 1. D. de acquir. rer. domin. — 13. L. unice. D. de thessauris. — 14. L. 5, § 2, 1.

veniens est ut, si quis in fiscali loco vel publico vel civitatis invenerit, fidem ipsius esse dimidium, fisci vel civitatis. — § 40. Per traditionem quoque jure naturali res nobis adquiruntur. Nihil enim tam conveniens est naturali aquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Et ideo cuiuscumque generis sit corporalis res, tradi potest, et a domino tradita alienatur. Itaque stipendiaria quoque et tributaria pradie eodem modo alienantur. Vocantur autem stipendiaria et tributaria pradie, quae in provinciis sunt. Inter que nec non et italica prædia; ex nostra constitutione¹⁸, nulla est difference; sed si quidem ex causa donationis aut dotis aut qualibet alia ex causa traditur, sine dubio transferuntur¹⁹. — § 41. Vendite vero res et tradite non aliter emptori adquiruntur, quam²⁰ si in venditori pretium solverit, vel²¹ alio modo ei satisficerit, veluti exprimisse aut pignore²² dato. Quod cavitur quidem etiam lege duodecim tabularum, tamen recte dicitur et iure gentium, id est, iure naturali id effici. Sed si is qui vendit, fidem emptoris secutus est, dicendum est statim rem emptoris fieri. — § 42. Nihil autem interest, utrum ipse dominus tradat alium rem, an voluntate eius alius. — § 43. Qua ratione, si cui²³ libera universorum negotiorum administratio a domino permissa fuerit, is que ex his negotiis rem vendoriter et tradiderit, facit eam accipientis. — § 44. Interdum etiam sine traditione²⁴ nuda voluntas domini sufficiat ad rem transferendam: veluti si rem quam tibi aliquis commisit aut locavit aut spud te depositum, vendoriter²⁵ tibi aut donaverit. Quamvis enim ex ea causa tibi eam non tradiderit, eo tamen ipso quod patitur tuam esse, statim tibi adquiritur proprietas, perinde ac si eo nomine tradita fuisset. — § 45. Item si quis merces in horre depositas vendoriter, simul atque²⁶ claves horre tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emporem. — § 46. Hoc amplius, interdum et in incertam personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce, praetores et consules qui missilia²⁷ jactant in²⁸ vulgus, ignorant quid eorum quisque sit excepturus, et tamen quia volunt quod quisque exceperit, ejus esse, statim eum dominum efficiunt. — § 47. Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto a domino habitat occupaverit quis, statim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ex mente abjecterit, ut id rerum suarum esse nolet: ideoque statim dominus esse desinit²⁹. — § 48. Alia causa est earum rerum que in tempestate maris³⁰, levigante navis³¹ causa, ejiciuntur. Haec enim dominorum permanent³², quia palam est eas non³³ eo animo ejici quod quis eas habere non vult, sed quo³⁴ magis cum ipsa navi mari periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus expulsa, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Nec longe disciderent videtur ab his quae de reda³⁵ currente non intelligentibus dominis³⁶ cadunt.

TIT. II.

DE REBUS CORPORALIBUS ET INCORPORALIBUS.

Quædam præterea res corporales sunt, quædam incorporeas.
§ 1. Corporales hae sunt, quae sua natura tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, et denique aliae res innumerabiles.
§ 2. Incorporeas autem sunt, quae tangi non possunt: quia sunt ea que in jure consistunt, sicut hereditas³⁷, ususfructus, usus, obligationes quoque modo contractæ. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt; et id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia. Nam ipsum jus hereditatis, et ipsum jus utendi fruenti, et ipsum jus obligationis incorporale est⁴. — § 3. Eodem numero sunt jura prædiorum urbanorum et rusticorum, quæ etiam servitutes vocantur.

¹⁶ L. 20, C. de pacis. — ¹⁷ L. 8, D. pro derelicto. — ¹⁸ L. un. C. de usucap. transform. D. de contrah. empli. — ¹⁹ L. 19, 20, 21, — ²⁰ L. 5, 2, 18, D. de tributor. act. — ²¹ L. 19, L. 53, 2, 4, 5, et 6, D. de selliti. edit. L. 65, 2, 5, D. de legat. 5, L. 89, in pr. de verb. sign. — ²² L. 1, in pr. de servit. vind. — ²³ L. 58, L. 59, D. de procur. — ²⁴ Fidei tamen L. 20, C. de pacis. — ²⁵ L. 62, in pr. de evict. — ²⁶ L. 1, 2 pen. D. de adquir. vel amitt. possess. — ²⁷ N. 103, c. 2, 2 — ²⁸ L. 2, C. de consul. — ²⁹ L. 2 pen. D. pro derelicto. — ³⁰ L. 9, 6, ill. D. de acquir. rer. dom. — ³¹ L. 7, D. pro derelicto. — ³² L. 2, in fin. D. ad L. Rhod. — ³³ L. 8, D. ad L. Rhod. Vide tamen L. 45, 2, 11, D. de furti. — ³⁴ L. 5, D. ad L. Rhod. L. 9, 2 fin. D. de acquir. rer. dom; L. 21, 2, 2, D. de adquir. vel amitt. possess. — ³⁵ L. 3, in pr. D. de incend. ruin. usufrug. — ³⁶ L. 45, 2, 4, D. de furti.

Tr. II. — ¹ Inst. Gaii, II. 12. — ² Id. 13. — ³ L. 119, L. 178, 2, 1, D. de verb. sign. — ⁴ Inst. Gaii, II. 14. — ⁵ Id.

Tr. III. — ¹ Lib. 8, D. 1, Lib. 3, 2, 54. — ² L. 16, C. de prædiis et aliis reb. junct.; L. 166, in pr. et L. 193, D. de verb. sign. — ³ L. 22, D. de servit. prædi. rustic. — ⁴ L. 1, quib. mod. ususfr. vel usus amitt. — ¹³ L. 16, C. h. t; L. 13, C. de servit. et aqua.

Rusticorum² prædiorum jura sunt hæc: iter, actus, via, aqueductus. Iter est³ jus eundi ambulandi⁴ homini⁵, non etiam jumentum agendi vel vehiculum. Actus⁶ est jus agendi vel jumentum⁶ vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet; qui actum habet, et iter habet⁷, eoque uti potest etiam sine jumento. Via⁸ est jus eundi et agendi et ambulandi: nam et iter et actum in se continet via. Aqueductus est jus aquæ ducendæ per fundum alienum.

§ 4. Prædiorum urbanorum servitutes sunt, quæ ædificiis inherent⁹, ideo urbanorum prædiorum dicte, quoniam¹⁰ ædificia omnia urbana prædi. — Iter est¹¹ jus eundi ambulandi¹² homini¹³, non etiam jumentum agendi vel vehiculum. Actus¹⁴ est jus agendi vel jumentum¹⁴ vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet; qui actum habet, et iter habet¹⁵, eoque uti potest etiam sine jumento. Via¹⁶ est jus eundi et agendi et ambulandi: nam et iter et actum in se continet via. Aqueductus est jus aquæ ducendæ per fundum alienum.